

Nurettin Topçu düşüncesinin tıp ve sağlık alanına yansımaları

Prof. Dr. Recep Öztürk

1962 yılında Rize İkizdere'de doğdu. Tulumpınar Köyü Mehmet Akif İlkokulu, İkizdere Ortaokulu, Rize Lisesini bitirdi. İstanbul Üniversitesi (İ.Ü.) Cerrahpaşa Tıp Fakültesinden 1984 yılında mezun oldu. Enfeksiyon hastalıkları ve klinik mikrobiyoloji uzmanlığını İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde yaptı. 1994'te doçent, 2000'de profesör oldu. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Öğretim Üyeliğinden 2016'da emekli oldu. 2009-2013'te Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Üyeliği, 2011-2015'te Tıpta Uzmanlık Kurulu (TUK) üyeliği ve başkan vekilliği yaptı. Sağlık Bakanlığı Ulusal Enfeksiyon Önleme ve Kontrol Kurulu ile Bağışıklama Danışma Kurulu, Grip Bilim Kurulu ve Koronavirüs Bilim Kurulu üyesidir. Öncelikli uğraş alanları hastane enfeksiyonları, enfeksiyöz ishaller, enfeksiyon hastalıkları laboratuvar tanısı ile yükseköğretimde kalite ve akreditasyondur. Dr. Öztürk, hâlen İstanbul Medipol Üniversitesi Rektör Yardımcısı, Üniversite Kalite Koordinatörü, Tıp Fakültesi Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Ana Bilim Dalı Başkanı'dır.

Nurettin Topçu (1909–1975), Türk düşünce tarihinin en özgün ve ahlak merkezli filozofları arasında yer alır. Vefatının 50. yılında, ardında bıraktığı felsefi mirasının, günümüz tıp ve sağlık profesyonelleri için ne ifade ettiğini değerlendirmek, 'iyi hekimlik' değerleri kapsamında anlamlı görünmektedir. Topçu, fikirlerini samimiyetle yaşayan bir dava insanıdır; fikriyatı yaşantısından ayrı ele alınamaz. Hayatını irade, sorumluluk, hizmet ve merhamet gibi temel ilkelere adanmıştır. Toplumun farklı kesimlerine yönelttiği eleştirileri de bu değerler etrafında kurmuştur (İrğat, 2016; Kara, 2012; Kara, 2025a; Topçu, 2022b).

Modern tıp günümüzde; teknolojikleşme, yabancılaşma ve manevi boşluk gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Topçu'nun yaklaşımı, sağlık alanındaki ahlaki arayışlara yeni bir derinlik kazandırabilir. Tıbbın teknikleşen yüzü, hekimi yalnızca teşhis ve tedavi ile görevli bir teknisyene indirgeme riski taşımaktadır. Topçu'nun ahlak merkezli insan anlayışı ise hekimliği bir 'şifa sanatı' olarak anlamlandırmaya imkân verir. Tıbbi pratiğin ruhunu

muhafaza etmek, teknik yetkinliğin ötesinde bir ahlaki derinlik ve bilgelik gerektirmektedir.

Bu yazıda; hekimliği salt biyomedikal bir teknisyenliğe indirgeyen modern yaklaşımlara karşı, onu insanın varoluşsal krizine dokunan bir 'şifa sanatı' ve ahlaki bir mesuliyet alanı olarak yeniden konumlandırmak hedeflenmektedir. Temel gayemiz; Topçu'nun tefekküründe tecessüm eden erdem ve irade nizamını çağdaş tıbbın etik krizleriyle yüzleştirerek, hekimlik idealinin manevi temellerini yeniden tahkim etmeye katkı sunmaktır.

Benzer bir çizgi, tıp felsefecisi Edmund D. Pellegrino'da da karşımıza çıkar. Pellegrino'ya göre hekimlik, özü itibarıyla ahlaki bir girişimdir. Hastalığın doğası, hastayı savunmasız ve başkasına bağımlı bir duruma sokar. Bu durum, hekim-hasta ilişkisini bir 'emanet ilişkisi' hâline getirir; hekimin bilgi ve gücünü hastanın iyiliği için kullanmasını ahlaki bir zorunluluk kılar (Engelhardt ve Jotterand, 2008; Fins, 2015). Benzer görüşler, Dünya Tabipler Birliğinin 2022'de güncellediği Uluslararası Tıp Etiği Kodu'nda da yer almaktadır. Örtüşen bu ilkeler: "hekimin

vicdani kanaatle, dürüstlikle, bütünlükle ve hesap verebilirlikle mesleğini icra etmesi; insan hayatına ve onuruna en yüksek saygıyı göstermesi"dir (Parsa-Parsi vd., 2024; World Medical Association, 2022). Söz konusu evrensel etik ilkelerle paralellik arz eden bu yaklaşım, Topçu'nun felsefi sisteminde daha derin bir ontolojik zemine oturur.

Nurettin Topçu'nun düşünceleri, tarihsel bir miras olmanın ötesinde, günümüz tıbbındaki insani ve ahlaki arayışlara cevap verebilecek bir entelektüel derinlik taşır. Topçu'nun düşünce dünyasının temelinde, Fransa'daki öğrencilik yıllarında tanıdığı Maurice Blondel'in 'hareket felsefesi'nin büyük etkisi olmuştur. Blondel, o dönemde resmî görevde değildi (emekliydi); irade ile eylemin zorunlu bütünlüğüne ilişkin fikirleri Topçu üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştır. Ona göre insan, düşünerek ve ayrıca eylem aracılığıyla da hakikate yaklaşabilir. Blondel, eylemi irade etme, bilme ve var olmanın bir sentezi olarak görmüş; hakikate ancak bu bütüncül fiille yaklaşabileceğini savunmuştur (Hartog, 2008). Topçu, bu düşüncüyü kendi ahlak felsefesine taşımıştır. İnsan varoluşunu

salt zihinsel bir süreçle sınırlamaz; onu ahlaki eylemle iç içe, kesintisiz bir oluş hâli olarak kavrar (Gündoğan, 2016). Bu minvalde, Blondel'in hareket felsefesi Topçu'da, iradeyi iman ve ahlakla bütünleştiren bir iç hamleye dönüşmüştür (Kara, 2025a).

Bu düşünsel miras, Paris'te tanıştığı oryantalist Louis Massignon aracılığıyla yeni bir manevi ufka açılmıştır. Massignon'un Hallâc-ı Mansûr üzerine yaptığı çalışmalar, Topçu'ya 'mistik isyan' kavramı üzerinde düşünme imkânı sağlamış; hakikat uğruna nefse karşı ahlaki direnişin imkânını göstermiştir (Çetin, 2017). Türkiye'ye döndükten sonra Topçu, bu iki kaynağın etkisini Nakşibendî geleneğinin önde gelen isimlerinden, zühd ehli âlim Abdülaziz Bekkine ile kurduğu kişisel ilişkiyle bütünleştirmiştir. Söz konusu temas, teorik arayışı yaşanan bir manevi tecrübeye dönüştürmüştür. Bu süreçte Topçu, hareketi felsefi bir kavrama ek olarak, varoluşun ahlaki temeli olarak yorumlamıştır (Gündoğan, 2016). İrade-eylem birliğinin, düşüncenin hayata geçirilmesiyle anlam kazandığını ifade etmiştir (Kara, 2025a). Neticede Blondel'in hareket (eylem) felsefesi, Massignon'un mistik yorumu ve Bekkine'nin irşadi; Topçu'nun dünyasında ahlaki eylemle ruhsal derinliğin birleştiği bir sistem hâline gelmiştir (Gündoğan, 2016; Kara, 2012; Kara, 2025a).

Topçu'nun vefatının üzerinden yarım asır geçti. Bu sürede Türkiye'de ve dünyada büyük dönüşümler yaşandı. İnsanlık değerlerinin ne kadar kırılgan ama vazgeçilmez olduğu görüldü. Bugün teknoloji baş döndürücü hızla ilerlemeye devam ediyor; ekonomik rekabet ve toplumsal kutuplaşmalar sertleşiyor. Tüm bunlar, Topçu'nun ahlak/erdem merkezli insan anlayışı konusunda düşünüp tartışmanın ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.

Topçu, insanı akıl, vicdan ve irade üçlüsüyle kavrayan; düşünceyi hayatla buluşturan ender mütefekkirlerdendir (Kara, 2025a). Son yıllarda Nurettin Topçu'ya artan büyük bir ilgi vardır ve bu ilgi felsefe ve eğitim çevrelerinin ötesine taşmıştır (Gündoğan, 2016; Kara, 2025a). İnsanı bütüncül bir varlık olarak ele alan yaklaşımı sayesinde tıp, psikoloji ve sağlık etiği, iyi hekimlik alanlarında da Topçu'nun fikirlerine karşı bir ilgi olduğu görülmektedir. Bu yönelim, çağdaş literatürde giderek öne çıkan "insancıl

tıp" (humanistic medicine) anlayışıyla da derinden örtüşür.

Günümüz tıbbında, 19. yüzyıl pozitivizminden beslenen ve insanı yalnızca biyolojik bir varlığa indirgeyen biyomedikal modelin hakimiyeti giderek sorgulanmaktadır. Bu süreçte insan; kadim tıp geleneklerinde olduğu gibi beden, zihin ve ruh bütünlüğü içinde yeniden kavranmaya başlanmış; hastalık da salt fizyolojik bir bozulma değil, bireyin ruhsal ve ahlaki dünyasını sarsan varoluşsal bir kırılma olarak yeniden tanımlanır hâle gelmiştir (Çelik, 2016; Schattner, 2020). Topçu'nun fikriyatında da insan yalnızca biyolojik bir varlık değildir; akıl, vicdan ve ruh bütünlüğü içinde insana bütüncül bir bakışla yaklaşılır. Topçu'nun beden, akıl ve ruh bütünlüğü içinde ele aldığı insan tasavvuru, hekime ve sağlık çalışanına mesleğini insan onuru ekseninde yeniden kavrama zemini sunar. Bu tasavvurun kuramsal ifadesi olan 'ahlak nizamı', modern tıbbın teknik başarılarının gölgede bıraktığı insani özü görünür kılma gücü taşır (Kara, 2025a; Topçu, 2022b).

Nurettin Topçu'nun irade, sorumluluk, ruh terbiyesi ve hizmet ahlakı eksenli düşüncesinin, medeniyetimizin asırlardır sürdürdüğü iyi hekimlik değerleriyle ilişkilendirilebileceği kanaatindeyiz. Topçu, bir tıp etiği filozofu olmamakla birlikte, insanı akıl ve vicdan bütünlüğü içinde kavrayan yaklaşımıyla hekimliği yalnızca teknik bir uğraş değil, insanın insana emanet edildiği ahlaki bir alan olarak görmeye imkân tanır (Topçu, 2025b; Topçu, 2025c). Bu çerçevede yazımızda, Topçu'nun sağlık ve hekimlik alanına doğrudan temas eden metinlerini esas alarak; hareket, emanet, hizmet, teknoloji eleştirisi ve şehirleşme bağlamlarında yeniden bir okuma yapmayı; modern tıp etiği ve humanistik tıp yaklaşımlarıyla karşılaştırmalı ve eleştirel bir değerlendirme sunmayı hedefliyoruz. Böylece gayemiz, Topçu'nun düşüncesinden hareketle, hekimlik pratiğinde insanın onurunu ve tıbbın ruhunu diri tutabilecek ahlaki bir pusulanın imkânlarını tartışmaya açmaktır.

Topçu, özellikle "Yarıncı Türkiye" eserinde, büyük bir sabır ve gösterişsiz bir azimle çalışan ideal şahsiyetleri 'ruh amelesi' olarak tanımlar. Bu nitelime hekimler açısından nasıl okunmalıdır? İlk bakışta bu ifade, hekimi teknik bir uygulayıcıdan 'şifa sanatkârı' mertebesine taşıyor gibi görünür; hekimlik,

bedene yönelmiş bir müdahaleden insanın iç dünyasına temas eden manevi bir eyleme dönüşür. Ne var ki Topçu, ideal insanları tarif ederken 'sanatkâr' değil 'amele' kelimesini bilinçli olarak tercih eder (Topçu, 2024b). 'Amele'yi sanatkârın estetik inceliğine değil; maden işçisinin çilesine, alının terine ve sessiz tahammülüne yaslar. Hekimlik bu kavramla düşünüldüğünde hekim; hastanın acısını sırtlanan, yorgunluğu ve çaresizliği içine gömülü ağır bir manevi işçidir; parıltılı bir sanat icracısı değil, karanlık kuyularda cevher arayan bir 'ruh amelesi'dir. Hekimliğin manevi özünü tanımlayan şey, bu yüzden, ustalıktan önce çiledir; maharetten önce tahammüldür.

Günümüzde hekimler ve diğer sağlık mensuplarının iş yükü fazladır. Süreçte etik sorunlar, teknoloji ve sanayi (ilaç sektörü) yönlendirmeleri olabilmektedir. Böylesi olumsuzluklar karşısında, Topçu'nun ahlak temelli insan tasavvuru ve mesuliyet anlayışı hekimlere vicdani bir dayanak noktası, manevi bir tutamak sunar. Yazımızın amacı, Topçu'nun ahlak felsefesinin hekimler ve sağlık çalışanlarına yönelik ne gibi katkılar sunabileceği konusunda bilimsel bir tartışma başlatmak ve konuyu akademik gündeme taşımaktır.

Topçu Felsefesinin Temel Esasları: Ahlak, İrade ve Sorumluluk

Topçu'nun felsefesinin esası üç kavram üzerinde şekillenir: 1) ahlak, 2) irade, 3) sorumluluk. Onun "hareket felsefesi"nin temelinde yer alan bu üçlü, eserlerinde değişik yönleriyle ele alınmaktadır: "İradenin Davası"nda insan varoluşunun anlamı irade gücüne bağlanır; "Ahlâk Nizamı"nda irade, sorumluluk ve hizmet ilkeleriyle bütünleşir; "İsyan Ahlâkı" ise yapının vicdani ve eylemci cephesini öne çıkarır (Topçu, 2012; Topçu, 2022a; Topçu, 2022b).

İnsanı; düşünce, irade ve eylem bütünselliği içinde kavrayan bu epistemolojik sacayağının (Cihan, 2016; Gündoğan, 2016), modern tıbbın klinik karar alma süreçlerine ve hekimin ahlaki konumlanışına (mesleki otonomisine) doğrudan tatbik edilebileceği kanaatindeyim. Topçu'nun fikirleri, tıp ve sağlık alanında, mesleki sorumluluk ile ahlaki bilinç arasında denge kurucu etki sağlayabilir (iradenin ahlaki olgunlaşması, empati, vicdan ve hizmet bilinci vd.).

İsyan Ahlakı: Hekimin İçsel Otoritesi ve Mesleki İdealizmi

Topçu felsefesinin özgün, kalıcı kavramlarından biri, Sorbonne'da savunduğu doktora tezinde (Conformisme et Révolte) sistemleştirdiği 'İsyan Ahlakı'dır (Kara, 2025a; Topçu, 2022a). Yüzeysel olarak "anarşizm" çağrışımı yapan bu tezde, Topçu'nun "isyan"ı yıkıma değil, inşaaya yönelen bir eylemdir. 'İsyan', insanın kendi nefesine, ihtiraslarına ve menfaat tutkusuna karşı; hakikate yönelme iradesiyle yürüttüğü ahlaki bir mücadeleyi ifade eder. Topçu'ya göre isyan, kişinin kendini özgürleştirilmesi ve her adımda ruhsal olgunlaşmasıdır. Bu olgunlaşma, Tanrı'nın iradesine yönelen ahlaki bir yükselişin ifadesidir. Nitekim o, tüm dinlerin temelinde ahlakın, nefse karşı isyanın ve Tanrı'nın iradesine karşı uysallığın bulunduğunu belirtir (Basat, 2022; Kara, 2025a; Öner, 2016; Topçu, 2022a). İsyan kavramı bu hâliyle, hekimlik mesleğindeki ahlaki duyarlılığı yeniden düşünmemiz için elverişli bir hareket noktası oluşturur.

Günümüzde sağlık sistemlerinde performans baskısı, bürokratik zorlayıcılıklar ve ticarileşme önemli sorunlardır. Hekimler mesleki ideallerini bu şartlarda korumakta zorlanmaktadır. Topçu'nun 'İsyan Ahlakı' anlayışı, hekime dışarıdan gelen sistem zorlamalarına karşı kayda değer bir destek sağlar; ayrıca hekimin kendi nefsinin menfaat arzusuna da karşı durabileceği ahlaki bir davranış kazandırır. Böylesi bir vicdani direniş, tıp etiğinde 'ahlaki yıpranma' (moral distress) diye adlandırılan sürece karşı bir savunma hattı kurabilir (Aghakhani vd., 2025). Hekimlerin maddi kazanç hırsına yönelik somut eleştirileri olan ve "Parası olana itina ederek olmayanlara yüz çevirmek, akılların alabildiği zulümlerin en büyüğüdür." diyen Topçu'nun fikriyatı bu kapsamda olumlu katkıda bulunabilir (Topçu, 2025b, s. 551). Bu perspektiften 'isyan', hekim için yalnızca bir karşı çıkış olmayıp vicdani bir uyanış ve mesleki özerklik bilincidir.

Topçu; öğretmen, hukukçu gibi diğer kamu hizmeti mesleklerinde de adalet ve fedakârlık anlayışını öne çıkarır; isyanı sadece nefse karşı değil, aynı zamanda 'sosyal adaletsizliğe' ve 'kapitalist sömürüye' karşı da bir başkaldırı olarak telakki eder. Topçu, günün şartlarında "Genç doktorların, çoğu fukara olan bu milletin hastalarına 'meccanen bakma

cemiyeti' diye bir cemiyet kurmalarını çok bekledik." arzusunu da dile getirmiştir (Topçu, 2025c). Böyle bir bilinç, hekimli mesleğini metalaştıran yapılar karşısında ahlaki bir özne durumuna yükseltir. Topçu'nun isyan anlayışı bu yolla 'iyi hekimlik'te (Öztürk, 2016) yer alan kanaatkârlık, merhamet ve hizmet erdemlerinin felsefi dayanaklarından birine dönüşür. Topçu'nun isyan ahlakı, yalnızca tükenmişliğe karşı değil, hekimlerin etik kırılmalarına (ahlaki yıpranma) karşı direncini de besleyebilecek bir içsel otorite zemini sunmaktadır. Bu bakışla hekim, mesleğini salt bir kazanç kapısı olarak görmekten vazgeçip, insanı yaşatma görevini mesleki varoluşunun merkezine yerleştirir.

Vicdan ve Mesuliyet: "Yaşatma Aşkı"nın Kaynağı

Topçu'nun düşünce sisteminde vicdan, dış etkilere bağımsız biçimde ödevi emreden içsel bir güç; mesuliyet ise bu vicdanın eyleme dönüşmüş hâlidir. Ona göre özgürlük, sorumluluğun sonucu değil; tam tersine kaynağıdır. İnsan, sorumluluğu üstlendiği ölçüde gerçekten hürdür ve gerçek şahsiyet bu bilinci taşıyabilen insanda tezahür eder (Kösedağ, 2015; Özbay, 2021; Şimşek, 2017). Topçu, "Yarınki Türkiye'nin ideal insanlarını "Yaşama zevkini bırakıp yaşatma aşkına gönül veren; sabırlı, azimli fakat gösterişten uzak, ruh cephesinin maden işçileri" olarak tasvir eder (Bergen, 2016; Topçu, 2024b). Onun ahlak anlayışında 'mesuliyet' ve 'yaşatma aşkı' merkezi bir yere sahiptir. 'Mesuliyet kahramanları', insana ve insan ruhuna değer vermeyi ahlaki varoluşun temel şartı sayarlar (Cihan, 2016; Topçu, 2022b).

Vicdan ve mesuliyet vurgusu, hekimlik mesleğinin ruhunu kavramak için de verimli bir zemin sunar. Hekimin sorumluluğu, hukuki veya idari bir yükümlülüğün çok ötesindedir: Hastanın acısına ve kırılganlığına şahitlik ederek onun varoluşuna ortak olmaktır. Bu köklü mesuliyet bilinci, hekimin tükenmişlik ve duygusal körleşmeye karşı ayakta kalmasını sağlayan 'yaşatma aşkı'nı besler. Böyle bir bilinçle hareket eden hekim, yalnız bir hizmet sağlayıcı olmaktan çıkar; Topçu'nun ifadesiyle bir "mesuliyet kahramanı"na dönüşür. Öyle ki bir hayatı kurtarmak, "Sanki bütün insanları yaşatmış olma şuuruna erişmektir." (Mâide 5/32). Bu 'dava bilinci', 'iyi hekimlik' değerleri arasında

sayılan vefa, hastaya zaman ayırma, ilgi ve sabır gibi erdemlerin ardındaki manevi temel olarak değerlendirilebilir (Öztürk, 2016).

Ancak burada önemle vurgulanması gereken bir nokta vardır: Topçu'nun etik çerçevesi doğal olarak hekim merkezli görünür; zira odağında mesleğini bir ahlak davası olarak yüklenen kişi vardır. Buna karşılık çağdaş tıp etiği, hekim sorumluluğunu hasta özerkliği, bilgilendirilmiş onam, mahremiyet ve hasta hakları çerçevesinde yorumlar. Bu nedenle Topçu'nun vicdan ve mesuliyet vurgusunu, otoriter bir paternalizmi meşrulaştıran bir çerçeve gibi değil; bilakis hastanın onur ve özerkliğine saygıyı pekiştiren emanet bilinci ile desteklenen bir içsel motivasyon alanı olarak okumak gerekir. Böylece hekim merkezli ahlak tasavvuru ile hak temelli modern tıp etiği arasında bir gerilim yaratılmadan, Topçu'nun yaklaşımı bu etiği derinleştiren bir etik zemin sunabilir (Kara, 2025a; Parsa-Parsi vd., 2024; Topçu, 2022b; Varkey, 2021; World Medical Association, 2022).

Hareket Felsefesi ve Var Olmak: Hekimlik Bir Eylemdir

Topçu'nun fikriyatının temeli, 'hareket felsefesi'dir. Bu felsefeyi Maurice Blondel'den tevarüs ettiğine yukarıda değinmiştik. Topçu, var olmayı; düşünmek, sevmek ve iradeyle eyleme geçmek olarak tanımlar. Varlık durağan değildir; sürekli değişir, tazelenir, anlam kazanır. Hareket, insanın kendisini ve toplumu dönüştürme, tedricen mükemmele doğru yol alma gayretidir. Sonuçta kişi kendi varoluşunu devam ettirir. Bu zeminde Topçu, "Gerçek ideal hayat, yüksek değerlerin hizmetinde geçen hayattır." tespitini yapar (Topçu, 2012; Topçu, 2024a). Varoluş yolculuğunun nihai hedefi, insanın her şeyiyle (tüm benliğiyle) baki (sonsuz) olan Allah'a yönelmesidir. Blondel'in hareket felsefesini İslâm ahlakındaki irade anlayışıyla yeniden yorumlayan (İrğat, 2016) Topçu'ya göre hareket, insanın kendi benliğiyle birlikte toplumu dönüştürmesinin adıdır (Kuvancı, 2020). Hekimlik, özünde bir 'hareket' mesleğidir. Teşhis koymak, tedavi planlamak, ilaç düzenlemek, ameliyat yapmak, hastayı dinlemek ve teselli etmek gibi her fiil, bu hareketin ahlaki boyutunu yansıtır. Böylece hekimlik yalnızca teknik bir uğraş değil, insana dokunan ahlaki bir eylem alanı hâline gelir.

Topçu'ya göre insan, bu eylemleri 'yaşatma aşkı' ve 'mesuliyet' bilinciyle gerçekleştirdiğinde onları sıradan teknik işlemlerden ayırır. Böylece hekimlik, bir meslek olmakla kalmaz; hekimin kendi ahlaki benliğini inşa ettiği bir yola dönüşür. Topçu'ya göre ahlak, gerçek anlamına ancak sorumluluk duygusuyla ulaşır. Bu sorumluluk, yaşatma bilincinin ilahî olana yönelmesiyle derinleşir. Bu anlayış, tıbbî müdahaleyi sıradan bir klinik işlem olmaktan çıkarır; hekimin eylemine, insanî ve aşkın bir değer kazandırarak onu varoluşsal bir sorumluluk alanına taşır.

'İnsan Mektebi'nden 'Şifa Sanatı'na: Topçu'nun Eğitim Felsefesi ve Hekimlik

Nurettin Topçu, mesleğini çok seven bir 'muallim' olarak uzun yıllar vazife ifa etmiştir. Türkiye'nin en köklü meselesinin 'maarif davası' olduğuna inanmış ve baş eserini de bu konuda yazmıştır (Topçu, 2025a). Topçu sahih maarif anlayışına büyük önem vermiştir; ahlak felsefesi temel ilkelerinin gelecek nesillere aktarılmasının ancak bu yolla başarılacağını belirtmiştir. Topçu, maarifin, ahlakı yaşantıya dönüştürebilecek bir nitelikte olması gerektiğini vurgulamıştır (Güneş, 2016). Eğitim alanındaki ticarileşmeye yönelik sert uyarıları tıp/sağlık dâhil diğer alanlar için de geçerlidir. Onun eğitim felsefesi, tıp eğitiminin insani ve ahlaki temelleri konusunda çalışacaklar için de yol gösterici olabilir. 'İyi hekimlik' idealinin, sadece teknik donanım ile sağlanamayacağı bilinmektedir. Vicdan, karakter ve hizmet bilincine dayanan bir eğitim modeliyle sürecin desteklenmesi gerekir. Tıpta insan bilimleri alanındaki güncel yaklaşımlar, Topçu'nun maarif tasavvuruyla birden fazla noktada kesişir.

Maarif Davası ve Ruh Terbiyesi: İnsani Tıp Eğitiminin Felsefi Temelleri

'Türkiye'nin Maarif Davası' Topçu'nun başeseridir. Bu eserinde, Batı'dan şekilci biçimde aktarılan; teknik bilgiye ve maddecî bir zihniyete dayalı eğitim anlayışı eleştirilir. Böyle bir maarifin, 'millet ruhu'nu zayıflatıp, bireyi manevi temellerinden uzaklaştırdığı anlatılır (Güneş, 2016; Topçu, 2025a). Topçu'nun eleştiri okları sadece müfredata değil, bizzat eğiticilere ve akademik yapıya da yönelir. O, üniversite kürsülerinin ilmi liyakat yerine şahsi münasebetlerle, hatta 'kendi öz oğlunu kayıran' bir nepotizmle doldurul-

masına şiddetle karşı çıkar. Profesörlük ünvanının, ilmi bir çilenin ürünü olmaktan çıkıp 'her eli kalem tutana dağıtılan' bir rütbe dönüşmesi, ona göre eğitimdeki ahlaki çöküşün de habercisidir (Topçu, 2025b). "Şahsiyetsizliğin sığındığı kapı" diyerek çok sert eleştiri yaptığı bu tabloya karşı Topçu, "Bizi kendi ruhumuza kavuştursun; her hareketimizin ahlaki değeri olduğunu tanıtsın; hayaya hayran gönüller, insanlığı seven temiz yükler yetiştirtsin." diyerek 'insan mektebi' adını verdiği bir eğitim modelini önerir (Topçu, 2025a). Bu modelde, salt bilgi aktarımı değil; ahlak, karakter ve 'ruh terbiyesi' öne çıkarılır (Güneş, 2016).

Topçu'nun yalnızca teknik bilgiye yönelen 'ruhsuz' maarif eleştirisi (Turan, 2016), günümüz tıp eğitiminde sıkça tartışılan 'insani ve ahlaki boyut eksikliği' sorunsalıyla ilişkilendirilebilir. Bu paralellik, günümüz tıp eğitiminin yeniden yapılandırılması ve 'iyi hekimlik' idealinin güçlendirilmesi için verimli bir düşünsel zemin oluşturabilir. 'Tıpta insan bilimleri' (medical humanities) tıp eğitiminde giderek önem kazanmaktadır. Yalnız biyomedikal bilgiye odaklanan eğitim modellerinin; empati, iletişim ve ahlaki muhakeme becerileri zayıf 'teknisyen hekimler' yetiştirdiği bilinmektedir (Çelik, 2016). Topçu'nun 'insan mektebi' kavrayışı, bu riske karşı insan merkezli ve bütüncül bir eğitim yaklaşımının geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Bu doğrultuda tıp fakültesi, yalnızca bilgi aktarımının yapıldığı bir kurum değil; hekim adayının karakter inşası ve ruh terbiyesinin bulunduğu bir 'insan yetiştirme ocağı' olarak tasavvur edilmelidir. Ahlak, felsefe, sanat, tarih ve edebiyat gibi kültür dersleriyle desteklenen bir müfredat, hekim adayının insanı bütüncül biçimde kavramasına; kendi varoluşsal sorularıyla yüzleşmesine ve mesleğinin manevi boyutunu fark etmesine yardımcı olabilir.

Değer merkezli bir eğitim, 'iyi hekimlik' için gerekli insani yeterlikleri kazandıramayan salt bilgi aktarımını tamamlayıcı olur. Topçu'nun maarif kapsamında kazandırılmasını istediği nitelikler, Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (UÇEP) 2020'de tanımlanan birçok yeterlikle genelde örtüşmektedir. UÇEP'te 'iyi hekimlik' yeterlikleri arasında etik davranış, iletişim, insan haklarına saygı ve sürekli mesleki gelişim temel alanlar olarak belirlenmiştir (Yükseköğretim Kurulu, 2020). Tıpta insan bilimleri de hekimliğin insani yönünü canlı tutan bir entelektüel zemin sağlar (Çelik, 2016).

Bununla birlikte, Türkiye'deki tıp fakültelerinin önemli bir kısmında, söz konusu yeterlikleri bütünüyle karşılayabilecek öğrenme ortamları ve güvenilir ölçme-değerlendirme araçlarının henüz yeterince geliştirilemediği görülmektedir. Topçu'nun eğitim anlayışı, yalnızca tarihsel bir fikir olarak arşivlenmemeli; tıp eğitiminin insani boyutunu güçlendirecek, yaşayan bir düşünce kaynağı olarak değerlendirilmelidir. Onun farklı eserlerinde ısrarla vurgulanan 'ruh terbiyesi, ahlak ve irade eğitimi' perspektifi, hem tıp eğitim programlarının yeniden yapılandırılmasına hem de UÇEP 2020'nin öngördüğü fakat uygulamada sınırlı ölçüde karşılanabilen yeterliklerin hayata geçirilmesine ilham verebilecek bir çerçeve sunduğu düşüncesindeyim.

Muallimden Hekime: Bir Ruh Sanatkârı Olarak Profesyonel

Topçu'nun eğitim anlayışında 'muallim' (öğretmen) özel bir yere sahiptir. Ona göre muallim, bir memur ya da salt bilgi aktarıcısı değildir, "ruhlar sanatkârı"dır. "Muallim, Âdemoğlunu beşikten mezara kadar götürüp teslim eden, dünyanın en büyük mesuliyetine sahip insandır; görevi, genç ruhları bir örs üzerinde döverek işlemektir." (Güneş, 2016; Topçu, 2025a). Eğitim ile insan ruhu arasında kurulan ahlaki ve manevi bağ benzetmesi iyi bir örnektir. Bu yaklaşımı tıp için de kullanabiliriz. Hekimi, bir muallim gibi düşünebiliriz. Hekimlik de bir 'memuriyet' değil, bir 'ruh sanatkârlığı' olarak görülebilir. Hekim; merhamet, sevgi ve kendini bilme erdemlerini ruhlara işleyen bir rehber olarak vazifesini ifa eder. 'İyi hekim', bedensel hastalıkları tedavi ederken, hastanın ruhuna da temas etmeli, umut ve teselli sunan bir 'insan sanatkârı' olarak davranmalıdır. Hastalık, salt biyolojik bir bozukluk değildir. İnsanın acı, kırılanlık hatta ölümle yüzleştiği varoluşsal bir süreçtir. Bu süreçte hekim, Topçu'nun örnek 'muallim'inde olduğu gibi, hastaya rehberlik etmeli, şefkat göstermeli ve onun yaşama iradesini destekleyen bir konum üstlenmelidir. Böyle bir bakış, hekim-hasta ilişkisini teknik bir müdahale olmaktan çıkarır. İki insan arasında anlamlı bir karşılaşma ve ortak bir iyileşme süreci olarak geliştirir.

Makine Medeniyeti: Tekniğin Gölgesinde Manayı Korumak

Topçu'ya göre, günümüz uygarlığı sanayileşme ve teknolojinin hâkimiyetine girmiştir. Topçu, insanı öz benliğinden

uzaklaştıran bir 'makine medeniyeti' olarak görür günümüz uygarlığını. Hâlbuki teknik, tabiaten insanın hizmetinde bir araç olmalıydı ancak çağdaş dünyada çoğu kez kutsanan bir amaca dönüşmüştür. Topçu, "İlmin ve bütün ilimlerin yardımlarından faydalanmak şartı ile" hakikatin aranmasını savunur. Sorun teknoloji değil, teknolojinin 'tahakküm aracı' olmasıdır. Topçu'ya göre 'ilim, hakikatlerin hizmetkârı' olmalıdır, teknik ise çoğu zaman hırsların hizmetindedir. Bu kapsamda amaç sapması, insanın ürettiği teknoloji karşısında eleştirel mesafesini yitirmesine yol açmıştır. Ne yazık ki araç olan şey anlamın önüne geçmiştir. Topçu'nun 'makine medeniyeti' eleştirisi, teknik aklın insanı nesneleştiren yönüne dikkat çekmesi bakımından Heidegger'in Gestell kavramı ve Frankfurt Okulu'nun araçsal akıl eleştirisiyle bazı paralellikler taşımakla birlikte, metafizik ve dinî referansları itibarıyla onlardan farklı, özgün bir çizgide durmaktadır (Yerlikaya, 2016).

Topçu'nun uyarısı, modern tıbbın teknoloji bağımlılığı eğilimini anlamak bakımından önemlidir. Gelişmiş görüntüleme, laboratuvar analizleri ve robotik cerrahi sayesinde tıpta ciddi ilerlemeler sağlanmıştır. Süreçte daha sessiz bir dönüşüm de yaşanmaktadır: Hekim-hasta arasındaki doğrudan ve insani ilişki giderek zayıflamaktadır. Gözlem, dokunuş ve sezgi gibi klinik sanatın unsurları dijital verilerin gölgesinde kalmaktadır. Ne var ki bu baş döndürücü teknolojik tahakküm, hekim-hasta ilişkisinde sessiz bir ontolojik kopuşu da beraberinde getirmiştir. Hekimin nazarının hastanın çehresinden monitörlere kaymasıyla birlikte tıbbın o kadim dokunma ve sezgi sanatı, sayısallaşmış verilerin soğuk gölgesinde yitip gitme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. 'İyi hekimlik' açısından bu tehdit durumu daha ne kadar varlığını sürdürebilir? Yapay zekâ destekli sistemlerin yaygınlaşması bu mekanikleşme riskini daha da büyütecektir.

Topçu'nun 'mekanizmaya mahkûm edilme' olarak nitelediği yabancılaşma ne yazık ki tıbbı da olumsuz şekilde yansıtmıştır. Ona göre mekanikleşme, insanın ruhî özünü yitirerek salt işlevsel bir unsura indirgenmesidir (Topçu, 2022a; Topçu, 2022b; Topçu, 2024a). Benzer şekilde hekimlikte bu süreç, hekimin 'şifa sanatkârı' rolünden uzaklaşıp makinelerin rehberliğinde iş gören bir teknisyene; hastanın da onarılabilecek bir biyolojik nesneye indirgenmesi tehlikesini

beraberinde getirir. Oysa tıbbın esası yalnız biyolojik bedenle değil, insanın manevi bütünlüğüyle ilgilenen bir 'şifa hikmeti'ne dayanır. Bu nedenle hekimlik, mekanik etkinliklerin ötesinde, insanın varlık değerini korumayı hedefleyen etik bir meslektir (Varkey, 2021). Topçu'nun bu kapsamdaki hatırlatması, çağdaş sağlık profesyonelleri için bir hikmet çağrısıdır. Teknoloji, insanı tanıma ve ona hizmet etme aracıdır; kendine ait bir otoriteye dönüşmemelidir. Hekimlik, sadece hastalığı teşhis etme sanatı ile sınırlı olmayan; insana dokunabilme ve onun acısına eşlik edebilme erdemidir (Çelik, 2016; Engelhardt ve Jotterand, 2008). İnsana dokunabilme erdemini yaşatmak modern tıbbın önündeki en temel insani ödevlerden biridir.

'İyi Hekimlik' Anlayışı ile Topçu'nun Ahlak Felsefesi Arasında Paralellikler

Nurettin Topçu doğrudan tıp etiği alanında yazmamıştır ancak iyi hekimlikteki erdem ve değerler, Topçu'nun ahlak anlayışıyla derin bir örtüşme sergiler. Bu benzerlik, ortak bir ahlaki temele işaret etmektedir. Ayrıca, değişik yazılarında sağlık, hastalık ve hekimlere yönelik görüş serdetmiştir. İslam medeniyetinde, özellikle Osmanlı Dönemi'nde hekimlik idealleri ahlaki bir temele oturmuştur. Bu temelde, insanı yaşatmak ve hizmeti bir görev bilmek ön plandadır. Topçu'nun düşünce sistemi de benzer biçimde, mesleği manevi bir sorumluluk olarak görür. Topçu'nun fikriyatı, tıbbi etik tartışmalarına yol gösterici olabilir.

Topçu'ya göre ahlak yalnızca bireysel davranışları düzenlemez. O, insanın ruhi derinliğinde kök salan ve bütün varlığını kuşatan ilahi bir yöneliştir. Ahlâk Nizâmı'nda ahlakı, insanın Allah'a yönelişini mümkün kılan 'samimi bir cehd' olarak tanımlar. Bu çaba, sadece dinî alana özgü değildir; mesleki ve toplumsal bir boyuta sahiptir. Ona göre ahlâkın özü 'mesuliyet duygusu'nda görünür hâle gelir. Bu öz, 'kendini aşma iradesi'yle derinlik kazanır (Topçu, 2022b). Bu anlayış, İslam tıbbi geleneğinde önemlidir. Merhamet, hizmet, sadakat ve fedakârlık gibi erdemlerle ilişkilidir. Osmanlı hekimliğinde "Şifa bir ibadettir." görüşü çerçevesinde ahlaki eylem ilahi bir sorumluluk kabul edilir. Buna göre tıp yalnızca bir meslek değildir; manevi bir hizmet alanıdır (Öztürk, 2016). Bu erdemler, hekimi sadece bir uygulayıcı

olmaktan çıkarır. Onu, insan ruhuna dokunan bir iyileştiriciye dönüştürür. Topçu'nun 'hareket ahlakı' da eylemi, insanın anlam arayışını besleyen bir ahlaki yol olarak görür. Bu yolda insan, kendi varoluşunu adım adım gerçekleştirir. Bu perspektiften bakıldığında Topçu'nun ahlak tasavvuru, medeniyetimizdeki 'iyi hekimlik' idealinin felsefi bir iç sesi olarak okunabilir. Bu yaklaşım hekimin vicdanını olgunlaştırır ve klinik eylemlerine manevi bir anlam katar. Böylece ahlak, hekimin mesleki varlığını anlamlandıran bir bilinç hâline gelir.

Tevazu ve Kanaatkârlık: Maddecilik ve Kibre Karşı Duruş

'İyi hekimlik' anlayışında, hekim şifanın gerçek sahibinin kendisi olmadığını bilir. Gerçek sahibin Allah olduğunu bilerek tevazu içinde davranır, kanaatkâr olur (Öztürk, 2016). Bu farkındalık hekimi kibirden korur. Aynı zamanda maddeci bir anlayışa karşı durmasını sağlar. Bu tutum, Nurettin Topçu'nun felsefesinde de açık biçimde görülür. Topçu, insanın menfaat odaklı bir hayat anlayışına yönelişini ahlaki bir yozlaşma olarak görür; "Aşırı servet, menfaat veya şöhret tutkusu insanı düzensizliğe, geleneksizliğe ve itaatsizliğe götürür; ahlaki nizamı bozar." der (Çetin, 2017; Topçu, 2022b). Bu bakış açısından 'iyi hekim', Topçu'nun İsyân Ahlâkı'nda vurguladığı gibi, iç dünyasında hırsla, gösterişe ve çıkar arzusuna karşı durabilen kişidir. Böylece hekimlik, bir kazanç aracı değil; emanet bilinciyle sürdürülen bir hizmet olarak anlaşılır. Bu yaklaşım, mesleğe tevazu ve kanaatkârlık ruhu kazandırır. Bu değerler, hem bireyde hem de toplumda karşılık bulur.

Topçu, eserlerinde hastayı bir 'müşteri' gibi gören, hatta taşralı hastaları avlamak için 'simsar' kullanan zihniyeti tiksintiyle anlatır. Hekimin, muayenehanesinde çaresiz bir kadınla pazarlık yapmasını veya cerrahlığın bir 'soygunculuk şebekesine' dönüşmesini, mesleğin kutsiyetine sürülmüş en büyük leke olarak görür (Topçu, 2025c). Bu sert uyarılar, günümüzdeki etik ve iyi hekimlik değerleri dışına taşan anlayışlara karşı da tarihi bir ihtardır. Topçu, sert uyarılarını sadece hekimlere yönlendirmez; meslek ahlakına aykırı hareket eden herkes onun sert eleştirilerinden nasibini alır: "Muhasebeci hürdür, istediği zaman vezneyi kilitler. Doktor hürdür, isterse vizitenize gelir. Hele başhekim, o kimi isterse hastaneye

yatırır, kimi isterse dışarı atabilir. Evinizin önünde şoförden dayak yememek mi istiyorsunuz? İstediyi parayı hemen verin. Gazeteciler aleyhinde bir satır yazamaz, hiçbir şey söyleyemezsiniz. Kepaze ederler. Hocayı kızdırmaya hiç gelmez, sınıfta bırakır.” (Topçu, 2025b, s. 421).

Aynı eleştirel uyarı, Türk-İslam tıp geleneğinde de kendini açık biçimde gösterir. Nitekim 15. yüzyılın önemli cerrahlarından Şerefeddin Sabuncuoğlu şöyle der: “İyileşme ümidi olmayan hastayı ameliyat etmeye kalkışmayın; erdemli olmaya çalışırken para düşkününü biri gibi görünmemeye dikkat edin.” (Öztürk, 2016). Bu uyarı, tıbbın etik boyutunu yalın biçimde ortaya koyar. Ayrıca kanaatkârlığın, mesleki onurun ayrılmaz bir parçası olduğunu hatırlatır. Topçu'nun ahlak anlayışında olduğu gibi, hekim şifanın yalnızca bir 'vesile' olduğunu idrak ettiğinde mesleki kibirden korunur; insana hizmeti kendi varoluşunun anlamı hâline getirir (Öztürk, 2016). Böyle bir bakış açısı, hekimlikte asıl olanın kazanç değil, hizmet olduğunu hatırlatır. Gerçek değer, manevi tatmine dayalı bir etik duruşta ortaya çıkar. Bu duruş, mesleğin ahlaki zeminini sağlamlaştırır.

Vefa ve Hizmet: Sorumluluk Fedakârlığa Nasıl Dönüşür?

Hekim, sorumluluğunu aldığı bir hastanın tedavisini ve takibini imkânları ölçüsünde devam ettirmelidir. Hasta zaman zaman uygunsuz ya da kırıcı davranışlar sergilese bile hekim hastasının takibini devam ettirmelidir (Öztürk, 2016). Hekim, hastasını keyfi gerekçelerle yarı yolda bırakmaz; bu profesyonellik ve sadakat ilkesinin esaslarındandır. Hekimlikteki sorumluluk bilinci, Nurettin Topçu'nun 'hizmet' ve 'fedakârlık' anlayışıyla benzer. Topçu'ya göre hizmet, karşılık beklemezsizin, insanlık görevi bilinciyle yapılan ahlaki bir eylemdir (Güneş, 2016; Topçu, 2022b). Bu anlayış 'yaşatma aşkı'nın gereği olup hekimi yalnız hastalığın fiziksel yönüyle değil insanın bütünlüğüyle ilgilenmeye çağırır.

Yorgunluk, zorluk, kısıtlı zaman bu süreçte sorumluluğu terk gerekçesi olamaz. Hatta kimi zaman hastanın veya yakınlarının yanlış davranışlarıyla karşılaşılrsa bile görev sonuna kadar sürdürülmelidir. Bu zorlu süreçteki azmi içsel motivasyon destekler. Hekimlik, salt teknik bir uğraş değildir, ahlaki bir adanmışlık anlayışıyla yaşanır. Topçu'nun hizmet felsefesi, tıbbi

ahlaktaki fedakârlık, kanaatkârlık ve insanlığa hizmet değerleriyle benzerlik gösterir. Topçu, “hizmet ehli gençler” ifadesiyle, mesleğini menfaat beklentisiyle değil, sonsuzluk bilinciyle sürdüren insan idealini anlatır; bu düşüncesini şu sözlerle aktarır: “Hünerleri hep fedakârlık olan bu hizmet ehli gençler, hizmetlerinin mükâfatını da hizmet ettikleri insanlardan beklemeyecekler; sonsuzluğa sundukları eserin sesinin akislerini yine sonsuzluktan dinleyeceklerdir.” (Topçu, 2025a; Topçu, 2025c, s. 1220–1221). Hekimliğin özündeki insana sadakat ve hizmet sorumluluğu kapsamında bu anlayış felsefi dayanaklardan biri olabilir.

Ruhun Tedavisi: Hürmet ve Adaletle Beslenen Merhamet Anlayışı

Topçu'nun ahlak anlayışında hürmet, merhamet ve hizmet birlikte ele alınır. Bu üçü, bütünsel ahlakın esasını oluşturur. Ona göre “Bu hareket, merhamet hareketidir. Merhamet, ruhu Allah'a birleştiren ilahi kudrettir. Dinî hayata girişin kapısı, mutlaka merhamettir.” (Topçu, 2025c, s. 1305). Topçu, merhamet ile adalet ilişkisini hiyerarşik bir düzende ele alır: Gerçek adalet ancak merhametten

Tablo 1: Nurettin Topçu'nun ahlak felsefesi ile iyi hekimlik değerlerinin karşılaştırılması*

İyi Hekimlik Değeri (Öztürk, 2016)	Nurettin Topçu'daki Felsefi Karşılığı (Kara, 2025b)	Tıbbi Uygulamalardaki Yansımaları	Günümüz Tıbbındaki Pratik Karşılığı ve Zorlukları
Tevazu	Şifanın mutlak sahibinin Allah olduğu bilinci, kibre ve gurura isyan	Hekim, bilgi ve deneyim sınırlarını bilir; meslektaşlarıyla istişare eder (konsültasyon vd.); tedavide kendisini bir 'vesile' olarak konumlandırır.	Gelişmiş teknolojiler 'teknolojik kibir'i körükleyebilir; uzmanlık kibri disiplinler arası öğrenmeyi ve ekip uyumunu zayıflatabilir.
Kanaatkârlık / Maddiyatçı Olmama	Menfaatçi ahlaka karşı “İsyan Ahlakı”; “Para düşkünlü olmayın, hakkınız olana razı olun.”	Maddi kazançtan çok hastanın faydasını öcelelemek; gereksiz tetkik ve tedavilerden sakınmak; kaynakları akılcı (rasyonel) kullanmak.	Ticarileşen sağlık ortamı ve performans baskısı kanaatkârlığı aşındırabilir; çıkar çatışması riskini artırabilir.
Vefa	“Mesuliyet Ahlakı”, “hizmet” ve “fedakârlık” ideali. “Hünerleri hep fedakârlık olan bu hizmet ehli gençler...” vurgusu	Umutsuz görünen vakalarda dahi tedavi ve bakım sürecini imkânlar ölçüsünde sürdürmek; hastayla ve ailesiyle iletişimi, bilgilendirmeyi ve duygusal desteği devam ettirmek.	Yoğun iş yükü, performans baskısı, tükenmişlik gibi durumlar, hekimin bu insani adanmışlığı sürdürebilme direncini zayıflatabilir; bakım sürekliliği ve takip süreçleri aksayabilir.
İyimser (Ümitvar) Olmak	Ruhun maddeye üstünlüğü inancı; “Yaşatma Aşkı”. “Ruhun zaferi fedakârlık, af, sabır, sevgi...”	Hastaya ve yakınlarına umut ve moral aşılamak; gerçekçi bir dille iyi ihtimaller görünür kılmak; hastanın içsel iyileşme gücünü ve baş etme kapasitesini harekete geçirmek, iradesini güçlendirmek.	Kanıt dayalı tıbbın katı, ölçü ve rakam odaklı dili umudu canlı tutmayı güçleştirir; malpraktis kaygısı hekimi aşırı temkinli ve karamsar bir söyleme itebilir; iletişimde denge kurmak zorlaşabilir.
Merhamet ve Hürmet	Ahlakın ve adaletin kaynağı olan içsel, ruhani hareket; “Hürmet, insanlık cevheri karşısında yaşanan sevgi ile karışık hayranlıktır.” vurgusu	Empatik iletişim kurmak; hastanın acısını içtenlikle kavramak ve paylaşmak; şefkatle ve incelikli bir dille yaklaşmak; her insana ontolojik saygı göstermek.	Yoğun iş yükü, duygusal tükenmişlik ve “zor hasta” algısı, şefkat ve merhametin sürekliliğini zayıflatabilir; iletişimde sabır ve öz-düzen ihtiyacını artırır.
Adalet	Merhametten doğan ve kul hakkını gözetken nizam; “Merhamet ruhta, adalet dışarıda kurulan düzendir” ilkesi	Kısıtlı kaynakların adil dağıtımı; klinik önceliklendirmede hakkaniyet; hastalar arasında sosyoekonomik, etnik veya yaşam tarzına dayalı ayırım yapmamak.	Sınırlı kamu kaynakları, başvuru yoğunluğu ve özel sigorta modelleri adil hizmet sunumunu güçleştirir; triyaj, bekleme listeleri ve geri ödeme kuralları etik gerilimler yaratır.
Sabır	İrade terbiyesinin bir sonucu; “ruhun zaferi”nin temel unsuru. “İş bilir bir hekimin sabrı, tedavinin bir yoludur” vurgusu	Zorlu hastalar, uzun ve belirsiz tedavi süreçleri ile hasta ve yakınlarının yoğun talepleri karşısında metaneti korumak; süreklilik ve istikrarla bakım vermek; istikametli olmak.	Artan şiddet olayları, performans baskısı ve yükselen beklentiler sabrı zorlaştırır; zaman kısıtı hekim-hasta ilişkisinde tahammül eşliğini düşürebilir.
Dürüstlük (Emin Olmak)	“Ahlâk Nizamı”nın temel taşı olan samimiyet; “Kendine karşı ödevlerin başında doğru ve samimi olmak gelir” ilkesi	Hastaya ve yakınlarına doğru, anlaşılır ve zamanında bilgi vermek; tıbbi hataları saklamadan kabul etmek ve düzeltici adımları şeffaf biçimde paylaşmak.	Hukuki korunma kaygıları, kurum imajını koruma baskısı ve malpraktis endişesi açıklığın önünde engel oluşturabilir; açık iletişim kültürü ve hatadan öğrenme sistemleri gerektirir.

* Kara, 2025b; Locke vd., 2025; Topçu, 2012; Topçu, 2025a; Topçu, 2022a; Topçu, 2022b; Topçu, 2024a; Topçu, 2024b

doğduğunda meşruiyet kazanır; aksi hâlde merhametten yoksun bir adalet, zalim bir mekanizmaya dönüşebilir (Topçu, 2022b).

‘İyi hekimlik’in ahlaki temeli bu düşünceyle örtüşür. Merhamet, hekimi statüye, gelire ya da yaşam tarzına bakarak hüküm vermekten alıkoyar. Topçu’nun satırlarında, hastane kapısında “Doktorun vakti yok.” denilerek geri çevrilen ve oracıkta can veren Anadolu insanının dramı, merhametsizliğin en acı tablosu olarak resmedilir. O, başhekimin “Çirkin manzarayı görmesin.” diye ölüme terk edilen hastaların atıldığı bir düzeni, ‘ilkçağ krallıklarına’ benzeterek reddeder (Topçu, 2025b). Bu isyan, hekimliğin teknik bir beceri değil, evvela bir vicdan meselesi olduğunun kanıtıdır. Herkese şefkatle yaklaşmayı gerektiren adalet duygusu, klinikte etik açıdan ‘adalet’ ilkesinin esas kaynağıdır. Ayrıca hekimin ümide dayalı iyimserliği, hastanın ‘yaşama iradesi’ni güçlendirir (Öztürk, 2016).

Topçu’nun ‘ruhun madde üzerindeki üstünlüğü’ düşüncesiyle de uyumludur bu anlayış. Topçu, “Ruhun zaferi; fedakârlık, af, sabır, sevgi ve sonsuz tahammüldür” diyerek (Koç ve Topluk, 2019), insanın içsel dayanıklılığını ahlaki bir direniş olarak tarif eder. Hekim, bedeninin yanında hastanın ruhuyla da ilgilenir. Bu nedenle hekimlik, incelikli bir ustalık gerektirir. Umudu diri tutmak, ‘yaşatma aşkı’nı tedavinin merkezine alırsa hasta umudunu diri tutar. Merhamet ile adalet arasında denge sağlanması Topçu’nun genel ahlak yaklaşımıdır; tıp etiğine duygusal ve rasyonel bir ortam sağlar. Unutulmamalı ki, hekimlik salt bir meslek değil, insanın ruhuna da şifa arayan ahlaki bir sorumluluk gerektirir.

Nurettin Topçu’nun ahlak felsefesi ile ‘iyi hekimlik’ değerleri arasındaki bu eşleşme, günümüz tıbbının karşı karşıya olduğu yapısal krizlerle yüzleştiğinde daha da anlam kazanmaktadır (Tablo 1). Şüphesiz; teknolojik gücün doğurduğu kibir, ticarileşme baskısı ve yoğun iş temposu gibi unsurlar hekimin ahlaki dayanıklılığını zorlayan ciddi sınamalardır. Ancak bu sistem baskıları, Topçu’nun erdem merkezli ahlakını bir ‘nostalji’ olmaktan çıkarıp tam da bugün hayata geçirilmesi gereken bir ‘isyan ahlakı’ ve vicdani direniş alanı hâline getirmektedir. Dolayısıyla karşılaşılan zorluklar, iyi hekimlik idealinin önündeki aşılabilir engeller değil; aksine hekimin ‘sefer

şuuru’ ile insan onurunu koruma azmini perçinleyen birer irade imtihanıdır. Bu bakış açısıyla Topçu’nun ahlak nizamı, sistemin mekanikleşmiş çarkları arasında hekimin ‘şifa veren insan’ kalabilmesini sağlayan en güçlü manevi pusuladır.

Tablo 1’de listelenen değerler, erdemler ve ahlaki prensipler yalnızca hekimlerin ya da diğer sağlık çalışanlarının omuzlarına binen bir yük olmamalıdır. Hekimhasta ilişkisinde etik denge, sadece doktorun tutumuyla açıklanamaz; hasta ve yakınları da bu bağın ahlaki bütünlüğüne katkı yapan öznel aktörlerdir (Varkey, 2021). “Empatik iletişim” sıkça doktorun sahip olması gereken bir yeterlilik olarak görülsede asıl mesele karşılıklı anlayış ve saygı çerçevesinde hastaların da sürece destek vermesidir. Tedaviye özen göstermek, randevu saatlerine riayet etmek ve sağlık çalışanlarına şiddetten kaçınmak, göz ardı edilemeyecek önemli hususlardır. Aynı zamanda kişisel mahremiyeti korumak ve beklentileri gerçekçi tutmak, sorumluluğun ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Tüm bu davranışlar, hasta ve yakınlarının etik sorumluluk sınırlarını çizer (Varkey, 2021). Bilginin şeffaf ve açık bir dille aktarılması, tedaviye etkin bir biçimde katılımı teşvik eder, yanlış bilgilere yönelmeyi engeller ve sağlık hizmetinin kalitesini yükseltir. Destek aşamasında hasta yakınlarının, hekim ve sağlık ekibiyle iletişimde saygılı ve yapıcı bir üslup benimsemesi sürecin iyileşmesine katkı sağlar. Bu yaklaşım, tedavi başarısını artırırken, karşılıklı güvene dayalı, insani bir sağlık kültürünün gelişip güçlenmesine de olanak tanır.

Bu süreçte sağlık yönetiminin üstlendiği sorumluluk da ayrı bir öneme sahiptir. Kaynakların adil bir şekilde dağıtılması, iş yükünün dengeli bir planlamayla dağıtılması ve etik performansın sürdürülebilirliğine yapılan katkılar, sistemin sağlıklı işleyişini destekler. Süreçlerin şeffaf bir biçimde yürütülmesi ve hatalardan ders almayı teşvik eden bir kurum kültürünün oturtulması da hayati bir gerekliliktir. İhmaller, uzmanlık kibri, tüketicinin beklentileri ve ticarileşme baskısı, hekimlik erdemlerini yavaş yavaş aşındırır. Bu durum güveni sarsar; adalet–verimlilik dengesi bozulur. Sistem, etik kültürün yaygınlaşmasını sağlayamadığı sürece bu erdemler kalıcı olamaz.

Güncel araştırmalar, ahlaki sıkıntı ile tükenmişlik arasında çift yönlü bir ilişki

olduğunu göstermektedir. Ahlaki sıkıntı tükenmişliğe yol açarken, tükenmişlik de hekimin duyarsızlaşmasını artırarak ahlaki sıkıntıyı derinleştirir; böylece kısır bir döngü oluşur. Bu döngünün kırılması için bireysel dayanıklılığın yanı sıra, kurumsal düzeyde etik iklimin güçlendirilmesi ve ahlaki direnç kapasitesinin geliştirilmesi gerekir. Topçu’nun “isyan ahlakı” anlayışı, bu bağlamda sadece sistem zorlamalarına değil, hekimin kendi tükenmişliğine karşı da iç direniş geliştirmesine zemin hazırlayabilir (Maunder vd., 2023).

Hekimin Duruşu: Karmaşık Dünyada İlke ile Vicdan Arasında

Topçu’nun fikriyatında “İsyan Ahlakı”, özünde derin manalar içerir. Yorumu en güç kavramlarından biridir. Topçu’nun “isyan” derken kastettiği, ne kör bir başkaldırı ne de anarşiyi çağırان bir tavidir; o, düşünmeksizin uyuma, ruhsuz itaate ve mekanikleşmiş düzene karşı vicdanın geliştirdiği bilinçli bir direniştir (Karaman, 2009; Öner, 2016; Topçu, 2022a). Bu isyan, tesadüfi bir tepki değildir; insanın önce kendini hesaba çekmesi gereken, ahlaki bir vicdan muhasebesidir. Kişi hakikatin huzurunda tevazu içinde; tutkuları ve menfaat beklentileriyle yüzleşir. Bu sebeple isyan, kör bir reddediştense çok, hakikate, vicdana ve sorumluluğa yönelen iradi bir teslimiyet olarak anlaşılmalıdır (Karaman, 2009; Topçu, 2022a). Topçu sadece bireysel ahlak çağrısı yapmaz. Günümüz meslek hayatında, bürokrasilerde ve kurumsal ilişkilerde sıkışan insana, etik bir şuur ve iç özgürlük alanı varlığını hatırlatır. İsyan Ahlakı bu yönüyle hangi çağda olursa olsun insanı mesleki ve toplumsal sorumluluğunu sorgulamaya davet eden kalıcı bir çağrı olarak okunabilir (Kara, 2025b).

‘Makinenin Dışlısı Olmaya’ Karşı Ahlaki Direniş (İsyan)

Günümüzde sağlık çalışanları giderek genişleyen ve aynı zamanda otomatikleşen bir sistemin dışlısı hâline getirilmektedir. Bu dönüşüm, mesleki idealizmin giderek aşınmasına yol açmaktadır. Topçu’nun düşüncelerinden ilham alarak bu tabloya karşı ‘isyan ahlakı’ çerçevesinde bir vicdan direnişi geliştirmek mümkün gözükmemektedir.

Bu direniş evvela klinik mekânın mahremiyetinde cereyan eden mikro ölçekli vicdani müdahalelerle başlar.

Görünüşte mütevazı fakat derin anlamı olan bu eylemler, hasta memnuniyetinde gözle görülür bir artışa neden olur. Klinik ortamda, günün koşturmacası, zamanın daralması ne kadar zorlasa da hasta ile insani temasın sürdürülmesi büyük önem taşır. Sadece laboratuvar sonuçlarına dayanarak hastaya yönelmek yetersiz kalır; öncelikle hastanın anlattıklarını büyük bir özenle dinlemek, detaylı bir fizik muayene yapmak, göz temasıyla sıcak bir bağ kurmak ve nazik, incelikli bir dille muhatap olmak, sabrı elden bırakmadan ilerlemek çok daha hayati bir öneme sahiptir. Kontrol muayenelerinde de ilk muayenede sergilenen özen aynı titizlikle sürdürülmelidir. Zorlayıcı konuşmaları aceleyle getirmekten kaçınılmalı ve tıbbın özündeki insani duyarlılık her daim diri kalmalıdır.

Hastanın onurunu merkeze alan bu bireysel hamlelerin ötesinde mesele, eş zamanlı olarak makro düzeyde kolektif bir mesleki tutumu da zorunlu kılar. Bu noktada, hekimliğin kamusal itibarını sürdürebilmesi adına ortak ilkelerin tasarlanması, tıp eğitiminde insan bilimlerine ayrılan payın artırılması ve etik performans ölçütlerinin yönetim politikalarına entegrasyonu göz ardı edilemeyecek bir gündem maddesidir (Çelik, 2016; Varkey, 2021). Topçu'nun "mekânın dili" vurgusuyla örtüşen bir gerçek de vardır: Küçük ölçekli, insan odaklı hastanelerin yerini devasa sağlık komplekslerine bırakması, mesleğin ruhsal özünü sessizce aşındırma potansiyelini içinde barındırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, hasta odaklı mimariyi, şeffaf yönetimi ve etik katılım kültürünü savunmak, çağdaş bir 'mesleki isyan'ın somut tezahürlerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

"Hak Bellediğin Yolda Yalnız Gideceksin": Kendi Mahallesine Karşı Sorumluluk

Nurettin Topçu'nun en dikkat çekici yönlerinden biri, gerektiğinde kendi düşünsel çevresine dahi eleştirel bir tutum takınabilmesidir. Bu duruşun çarpıcı örneklerinden biri, 1969'daki "Kanlı Pazar" olaylarının ardından yaşanmıştır. Topçu olaylar sonrası kaleme aldığı "Kin ile Din Birleşmez" başlıklı yazısında dönemin muhafazakâr çevrelerinde yaygın olan Amerikan 6. Filo'sunu savunma eğilimine açıkça karşı çıkar. Dinin siyasete ve şiddete alet edilmemesi gerektiğini vurgular. Bu tavır, düşünsel

aidiyetin sınırlarını aşan, daha yüksek bir ahlaki sadakatın ifadesidir (Kara, 2025b). "Kin ile Din Birleşmez" yazısı, ahlaki eylemin en çetin imtihanını - kendi cemaatine karşı durabilmeyi - somut biçimde ortaya koyar.

Samimi bir ahlaki cesaret, kişinin kendi çevresine, mesleki topluluğuna ya da kurumsal aidiyetine karşı durmasını gerektirebilir. Bu kapsamda hekimin gösterebileceği farklı tavır örnekleri şunlardır: 1) Klinikte yerleşmiş ancak bilimsel temeli zayıf bir uygulamayı sorgulamak; 2) Uzmanlık derneği veya ilişkili olduğu başka bir kuruluşun ticari veya bilimsel olmayan başka kaygılarla şekillenmiş bir tavsiyesini eleştirel süzgeçten geçirip tavır geliştirmek; 3) Meslektaşlar arasında yaygın bir kanaate bilimsel dürüstlük adına karşı çıkmak. Elbette bu tutumun bir bedeli olabilir: Mesleki yalnızlık. Topçu'nun bir yazısında Tefik Fikret'ten aktardığı "Hak bellediğin bir yola yalnız gideceksin" sözü (Topçu, 2025b, s. 162), bireyin kimi zaman yalnız kalma pahasına da olsa vicdanına sadık kalabilmesini simgeler. Bu, ahlaki özerklik ile vicdani cesaretin kesiştiği noktadır; hakikate bağlılığın, aidiyetin konforuna tercih edilmesini gerektirir.

"Zafer İhtirası Değil, Sefer Şuuru"

Günümüz tıbbi bürokrasi ve teknolojik gelişmelerin olumsuz etkisi ile karmaşık bir duruma gelmiştir. Böyle bir ortamda sağlık çalışanları yüksek ahlaki idealleri hayata geçirebilir mi; geçirmesini beklemek ne kadar doğrudur? Doğrusu bu her zaman mümkün değildir. Böylesi durumlar, hekimlerde zamanla başarısızlık duygusu ve mesleki yılgınlık yaratabilir (Kara, 2025b). Topçu'ya göre ahlaki hayatın gayesi, kusursuz sonuçlara varmak değil; kusursuzluğa yönelen iradeyi diri tutmaktır. Onun düşüncesinde esas olan 'zafer' - yani nihai ve eksiksiz başarı - değil, 'sefer'dir: doğru bildiği yolda azimle yürümeye devam etmek (Kara, 2025a; Topçu, 2022b).

Bu kavram çifti hekimliğe uygulandığında ortaya çarpıcı bir tablo çıkar. Hekimlik, yapısı gereği bir 'sefer' mesleğidir: İmkânlar sınırlı, iş yükü ağır, zaman dardır; idari kısıtlamalar ve bürokratik baskılar gündelik pratiği kuşatır. Bütün bu olumsuz şartlarda bile insan onuruna yaraşır özeni sürdürme çabasıdır iyi hekimlik. Bir hekimin hastasına istese de gereken kadar zaman ayıramaması

durumuna 'sefer ahlakı' ile bakılırsa, hekim için bu durum bir adım olarak kabul edilir. Bu durumda hekim yoluna umutla ve gayretle devam etmelidir. Benzer şekilde, bir hastanın tedaviye rağmen durumunun kötüleşmesi, terminal bir hastada artık tıbben yapılabileceklerin tükenmesi hekime yenilmişlik duygusu vermesini de sefer anlayışı engeller. Bu ve benzeri durumlarda hekim, "sefere" odaklanmalı, süreçte gösterilen özen, şefkat ve mesleki gayretle vicdani tatmine ulaşip gayretine devam etmelidir. Bu anlayış, tükenmişliğe karşı manevi destek sağlar. Gerçekten de sağlık hizmetlerinde etik dayanıklılık, mükemmellikte değil; ahlaki çabaya sadakatte yatar (Locke vd., 2025). Topçu'ya göre de asıl olan, mükemmelliğe ulaşmak değildir; mükemmele sadakatini koruyarak ilerlemeye devam etmektir. Böylelikle mesleki ahlak, kuru bir ideal olmanın ötesine geçip emek ve sabır isteyen insani bir sefer hâline gelir.

Toprağa ve Tabiata Dönüş: Bütüncül Bir Yaşam Felsefesi

Topçu'nun mesleki ahlak çerçevesi değişik mesleklerle (öğretmenler vd.) yönelik önemli tespitler ve öneriler içerir. Bu mesleki ahlak anlayışından, hekim ve diğer sağlık çalışanlarının da istifade etmesi gerektiği kanaatindeyim. Sağlık profesyonellerinin de insan, toplum ve tabiata daha bütüncül bakmasına imkân sağlayabilir. Topçu'nun felsefesinin merkezinde "toprak", "tabiat" ve "Anadolu ruhu" kavramları yer alır (Şafak, 2017; Topçu, 2024b).

Bütüncül Sağığa Anadolu Ruhuyla Doğal Yaşamda Kavuşmak

Topçu, büyük sanayi ve sermaye merkezli kalkınma modellerini eleştirir; emeği, adaleti ve tabiata hürmeti önceleyen bir toplum düzenini savunur. Bu tasavvuru 'Anadolu sosyalizmi' kavramıyla ifade eder. Burada bir kavram karışıklığını baştan gidermek gerekir: Topçu'nun 'sosyalizm'den anladığı, Marksist sınıf mücadelesine, diyalektik materyalizme veya kolektif mülkiyet modeline dayanan bir ideoloji değildir. O, 'sosyalizm' kelimesini etimolojik köküne sadık kalarak - toplumculuk, içtimailik anlamında - kullanır. Nitekim Topçu bu kavramı, Batılı bir ekonomi-politik program olarak değil, İslam'ın adalet, infak ve kul hakkı ilkeleriyle beslenen, Anadolu'nun

tarım toplumu gerçekliğine yaslanan ve ruhçu bir ahlak zeminine oturan yerli bir toplum tasavvuru olarak inşa eder. Buradan hareketle toprak, salt bir üretim aracı değil; milletin sürekliliğini sağlayan 'şahsiyet mayası'dır (Bergen, 2016; Kara, 2012; Topçu, 2024b). Dolayısıyla 'Anadolu sosyalizmi', Marksizmle terminolojik benzerliğe rağmen, epistemolojik ve aksiyolojik kökleri itibarıyla ondan temelden ayrılan, özgün bir düşünce çerçevesidir.

Ona göre, "İnsanın doğayla kurduğu dengeli ilişki hem beden hem de ruh sağlığının temelini oluşturur." (Bergen, 2016; Köseadağ, 2015). Topçu'nun insan ile doğa arasında kurduğu bu sarsılmaz ahlaki denge fikri, günümüzde bilimsel bir zorunluluk olarak öne çıkan 'bütüncül sağlık' ve 'Tek Sağlık' yaklaşımlarının metafizik ve etik izdüşümü olarak okunabilir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından insan, hayvan ve ekosistem sağlığının ayrılmazlığı üzerine inşa edilen 'Tek Sağlık' vizyonu, Topçu'nun yarım asır önce işaret ettiği 'tabiata hürmet' ve 'canlılık dengesi' ilkelerinin günümüz tıbbındaki biyofiziksel karşılığı niteliğindedir. Topçu'nun ruhçu ekolojisi, bugün pandemilerle sarsılan modern dünyaya, sadece teknik bir iş birliğinden öte, doğayla yeniden kurulacak derin bir 'ahlaki sözleşme' teklif etmektedir (WHO, 2023).

Topçu emeğe ve sosyal adalete vurgu yapar. Sağlık hizmetlerine eşit/adil erişim, kamusal sorumluluk ve kâr odaklılığa karşı etik tutum tartışmaları kapsamında Topçu'nun anlayışından istifade edilebilir. Hekim, sadece hasta tedavi edip takip etmez. Onun görev alanı klinik sınıırın ötesindedir. Toplum sağlığının korunması, çevre bilincinin sağlanması, insanın varoluş değerlerinin savunulması da hekimlik faaliyetlerindendir (Yükseköğretim Kurulu, 2020). Bu yönüyle Topçu'nun ahlak felsefesi, bu ilkelerle örtüşen bir kavramsal çerçeve oluşturur.

Topçu'ya Göre Sağlık Politikası, Beyin Göçü ve Sosyal Adalet

Topçu, sağlık hizmetinin devlet eliyle ve eşitlikçi bir şekilde verilmesini savunur. Öyle ki Topçu, İngiltere gibi hekimliği sosyalleştiren örnekleri işaret ederek, parası olana itina gösterip yoksula yüz çeviren bir hekimlik anlayışını 'zulümlerin en büyüğü' olarak niteler. Ona göre hastalık bir lüks veya irade meselesi

değildir; bu nedenle tedaviye erişim, servet sahiplerinin imtiyazından çıkarılıp kamusal bir teminat altına alınmalıdır. "Hastalık, insan için ne bir lüks, ne de bir irade meselesidir. O hâlde, neden bir millet her çeşit şekilde tedavi edilmek hakkına sahip olmasın?"

Topçu, sağlık, toprak ve iş davasının 'devlet eliyle ıslaha muhtaç' olduğunu açıkça belirtir. Topçu'nun tam gün (Full-time Davası) ve benzeri metinlerde, Türkiye'den Almanya'ya işçi, Amerika'ya doktor gönderilmesini 'milletinden kaçış' ve millî devlet için bir facia olarak nitelemesi, hekim emeğinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda ahlaki ve millî bir emanet olarak görülmesi gerektiğine işaret eder. Üniversite profesörünün makamını şahsi kazanca basamak yapması, tıp fakültesinde nepotizm ve kadro suiistimalleri, yalnızca bireysel ahlaki zaafırlar olarak değil, kurumsal bir yozlaşma tablosu olarak ele alınır (Topçu, 2025b; Topçu, 2025c). Topçu, toplumda adil olmayan gelir dağılımına sağlık açısından da eleştiri getirir: "Hastahanelerde genç nesiller, ızdırapla yokluk, çaresizlik, vasıtasızlık ve yoksulluk yüzünden can verirken, sayfiye yerlerinde binlerle servet sahibi gururla lüks içinde yaşarlar." (Topçu, 2025b, s. 328). Bu perspektif, günümüzde beyin göçü, akademik dürüstlük ve sağlık kurumlarında etik yönetim tartışmalarıyla birlikte okunduğunda, hekimliğin hem bireysel hem kurumsal düzeyde 'emanete sadakat' sınavı verdiğini düşündürmektedir.

Şehirleşme, Yabancılaşma Hastalıklarının Sosyal Reçetesi

Topçu; şehri, insanı toprağından, tabiatından ve nihayetinde ruhundan uzaklaştıran yapay bir mekân olarak görür. Doğaya ve toprağına derin bir anlam atfeden Topçu, modern şehirleri "Ev ve dükkân yığınlarından, biçimsiz sokaklardan ibaret, ışıktan ve estetikten yoksun bir iskelet" olarak nitelendirir. Topçu, şehirler inşa edilirken tabiatın estetik ve manevi dengesinin bilinçsizce değil bilerek bozulduğu tespitini yapar. Böyle bir ortamın, insanı kendi varoluş köklerinden kopartacağını ifade eder. Bu bakımdan şehir, sadece fiziksel bir yerleşim alanı ile sınırlı olmayıp bir yabancılaşma mekânıdır (Şafak, 2017; Topçu, 2024a).

Topçu'nun bu eleştirisi, âdeta günümüzde artan stres, anksiyete ve depresyon

gibi 'şehir hastalıkları' için yazılmış sosyolojik bir reçete gibidir. Bu anlayış, sadece biyolojik verilerle yetinmemeyi, hastaların yaşadığı çevrenin ruhsal etkilerini ve modern yaşamın dayattığı zihinsel yüklerini dikkate almaları ufkunu sunar hekimlere. Hekimlerin farmakolojik çözümler dışındaki hususları da dikkate almasına işaret edilir: doğayla yeniden temas, stres yönetimi ve yaşam tarzı değişiklikleri gibi sosyal, çevresel yaklaşımlar vb. tıp pratiği, daha insani ve varoluşsal bir derinlikle buluşturabilir bu anlayışla. Sonuçta, tıbbın özündeki "şifa" kavramı ihya edilir. Bireysel ve toplumsal sağlık bütüncül bir anlam kazanmış olur.

Sonuç: Nurettin Topçu'dan Günümüzün ve Geleceğin Hekimine Mesaj

Nurettin Topçu fikir yazılarına 1934'te başlamış ve ölümüne yakın bir döneme kadar, yaklaşık 40 yıl devam ettirmiştir (1974) (Topçu, 2025b; Topçu, 2025c). Ahlak ağırlıklı bir yaklaşım benimseyerek, hayatın farklı alanlarına dair görüşlerini okuyucularla paylaşmıştır. Ölümünün üzerinden yarım asır geçmesine rağmen, özellikle eğitim alanında sunduğu analiz ve çözüm önerileri hâlâ başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır. Tıp ve sağlık konularına doğrudan değinmemiş olsa da, metinlerinde satır aralarında serpiştirdiği düşünceler büyük ilgi uyandırmaktadır. Hekimlikte ve diğer sağlık mesleklerinde sıkça rastlanan anlam kaybı, ahlaka dayalı bir yaklaşımın ele alınmasını zorunlu kılan bir dizi düşünce ve ilkeyi ortaya koyuyor. Topçu'nun felsefesindeki temel sorun, "maddenin temsil ettiği değerlerin ruhsal kıymetler üzerindeki hâkimiyeti" olarak tanımlanırken; çözüm ise "ruhun maddeye yeniden rehberlik ettiği bir nizamın kurulması" arayışıyla şekilleniyor (Karaman, 2009 ve Topluk, 2019; Yerlikaya, 2016).

Günümüzde tıp alanındaki aşırı uzmanlaşma, performans ve kâr baskısı, 'madde tahakkümü'nün güncel yansımaları olarak sıkça gündemde. Bu bağlamda Topçu'nun 'sorumluluk', 'yaşatma aşkı' ve 'hizmet ahlakı' kavramları, tıpta ruhu yeniden ön plana çıkaran bir denge fırsatı sunuyor. Teknoloji çılgın bir hızla ilerlerken, insani dokunuş geride kalıyor; bu ortamda Topçu'nun düşünceleri, hekimliğe vicdani bir nefes aldırabilir. 'İsyan ahlakı' olarak nitelendirdiği tutum, mesleki onuru korumak ve insani değerlere sadık kalmak için bir cesaret

kaynağı işlevi görür. 'Maarif davası' ise ahlak ve vicdan temelli bir tıp eğitiminin ne kadar vazgeçilmez olduğunu hatırlatır. 'Hareket felsefesi', tedaviyi yalnızca bir teknik prosedür olmaktan kurtarıp insan varoluşuna dokunan bir anlam arayışını mümkün kılar. 'Anadolu ruhu' ise, insanın doğa, toprak ve anlamla kurduğu bağın bütüncül bir sağlık anlayışına nasıl katkı sağlayabileceğini gösterir. Bu perspektif, 'iyi hekimlik' değerlerini kalıplaşmış davranışların ötesine taşıyarak vicdani bir sorumluluk ve metafizik derinliğin eksenine oturtur. Topçu'nun 'isyan' kavrayışı, kaotik bir ayaklanmadan ziyade, süreklilik taşıyan ahlaki bir direnişin ifadesidir.

Nihayetinde Topçu'nun entelektüel mirası, çağdaş tıbbın bürokratik ve yapısal krizlerine pragmatik çözümler vadetmez; bilakis tıp pratiğini sarsıcı bir ontolojik yüzleşmeye davet eder. Metalaşan ve mekanikleşen modern sağlık aygıtı karşısında asıl mesele; hekimin, vicdani otonomisini koruyarak nasıl 'şifa veren insan' kalabileceğidir. Topçu'nun isyan ahlaki, salt kuramsal bir rehber olmanın ötesinde, tam da bu varoluşsal direnişin sarsılmaz fikri zeminini tesis eder. "Zafer değil sefer" ilkesi de, hekimlikte nihai ve kusursuz bir sonuca ulaşma iddiasından çok, her koşulda ahlaki tutarlılığı koruyarak yola devam etmenin erdemine işaret eder. Elbette Nurettin Topçu, bugünkü anlamıyla "değer-temelli sağlık sistemi" tartışmalarının tarihsel öncüsü değildir ancak insanı, hizmeti ve adaleti merkeze alan ahlak tasavvuru, günümüzün değer-temelli sağlık ve hümanistik tıp yaklaşımlarıyla uyum içinde, onlarla paralel okunabilecek bir etik iklim sunarak modern tıbbın ruhunu canlı tutmaya ve bu alan için eleştirel bir ilham kaynağı olmaya katkıda bulunabilir.

Topçu tıp üzerine değil, insanın ahlaki varoluşu üzerine yazmış büyük bir düşünürdür; sağlık ve hekimlikle ilgili satırları, geniş külliyyatının içinde dağınık ve dolaylıdır. Onu bir nostalji figürüne indirgemek kadar, doğrudan bir tıp etiği kuramcısı gibi sunmak da yanıltıcı olur. Asıl verimli yol, Topçu'nun insanı merkeze alan genel ahlak çağrısını, tıp pratiğinin kendi diliyle yeniden düşünmektir: hastanın hikâyesine kulak vermek, her muayenede vicdani ve hizmet bilincini yoklamak, tükenmişliğin en koyu anlarında bile 'yaşatma aşkı'nı diri tutmak. Bunlar büyük jestler değil, küçük ama kararlı tercihlerdir.

Kaynaklar

Aghakhani, N., Ewalds-Kvist, B. M., Aghakhani, S., & Abolfathpour, P. (2025). Navigating ethical challenges: The role of moral distress, sensitivity, and resilience in the nursing profession. *SAGE Open Nursing*, 11, 23779608251348833.

Basat, O. (2022). Nurettin Topçu'nun "İsyan Ahlakı" eserine özel atıfla: Öğretmen ve şahsiyet mimarisi. *Millî Eğitim*, 51(233), 791–816.

Bergen, L. (2016). Nurettin Topçu'nun Yanıki Türkiye'si. C. Gündoğdu, Z. Işcan & M. Cengiz (Ed.), *Nurettin Topçu Sempozyumu* (15–16 Nisan 2016) içinde (s. 229–307). Atatürk Üniversitesi.

Cihan, M. (2016). Nurettin Topçu ve ahlak eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 56, 1387–1398.

Çelik, F. (2016). Tıp eğitiminde eksikliğin adı: Tıpta insan bilimleri. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 28, 90–91.

Çetin, E. (2017). Nurettin Topçu'nun ahlaki sorunlarımıza ilişkin görüşlerinin günümüze yansımaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(30), 453–464.

Engelhardt, H. T. Jr., & Jotterand, F. (Ed.). (2008). *The philosophy of medicine reborn: A Pellegrino reader*. University of Notre Dame Press.

Fins, J. J. (2015). Edmund D. Pellegrino, MD 1920–2013. *Transactions of the American Clinical and Climatological Association*, 126, cii-cix.

Gündoğan, A. O. (2016). Topçu ve hareket felsefesi. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 4, 24–37.

Güneş, G. (2016). Türkiye'nin maarif davası üzerine. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 1, 98–102.

Hartog, P. (2008). *Blondel remembered: His philosophical analysis of the "quest for the historical Jesus"*. *Themelios*, 33(1), 29–44.

İrğat, M. (2016). Nurettin Topçu düşüncesinde varoluşsal bir argüman olarak iradenin tarihsel hareketi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(36), 311–323.

Kara, İ. (2012). Topçu, Nurettin. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 41, s. 250–252).

Kara, İ. (2025a). Nurettin Topçu biyografisi ile yazıları, fikriyatı ve mücadelesi arasında birkaç irtibat notu. M. F. Birgül & İ. Durmaz (Haz.), "Yıldırım'ın Huzurunda": Bir Mütefekkir – 50. Vefat Yılı Dönümü Anısına – Nurettin Topçu içinde (s. 14–42). Bursa Yıldırım Belediyesi.

Kara, İ. (2025b). Prof. Dr. İsmail Kara ile Nurettin Topçu düşüncesi, tıp ve sağlık ahlakı üzerine röportaj. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 2025;67:6–13.

Karaman, H. (2009). Nurettin Topçu'nun felsefesinde "İsyan Ahlakı". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 5(19–20), 79–90.

Koç, Y. & Topluk, G. (2019). Topçu külliyyatının ana kavramlarını birbirine bağlayan düğüm noktası: Madde-ruh düalitesi. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 16(57), 81–103.

Kösedag, S. (2015). Nurettin Topçu'da insan ve şahsiyet kavramı. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 20, 143–158.

Kuvancı, C. (2020). Nurettin Topçu'ya göre "var olmak" ne demektir? *Bilimname*, 41, 579–602.

Locke, A., Rodgers, T. L. & Dobson, M. L. (2025). Moral distress as a critical driver of burnout in medicine. *Global Advances in Integrative Medicine and Health*, 14.

Maunder, R. G., Heeney, N. D., Greenberg, R. A., vd. (2023). The relationship between moral distress, burnout, and considering leaving a hospital job during the COVID-19 pandemic: A longitudinal survey. *BMC Nursing*, 22(1), 243.

Öner, E. (2016). Nurettin Topçu ve Albert Camus'de ahlak: İsyan/başkaldırı ahlakı. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 49–62.

Özbay, H. (2021). Otorite ile özgürlük arasındaki diyalektiği aşmak: Hürriyetin imkânı açısından Nurettin Topçu'da birey-devlet ilişkisi. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 871–890.

Öztürk, R. (2016). Medeniyetimizde "iyi hekimlik" değerleri. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 41, 28–31.

Parsa-Parsi, R. W., Gillon, R. & Wiesing, U. (2024). The revised International Code of Medical Ethics: An exercise in international professional ethical self-regulation. *Journal of Medical Ethics*, 50(3), 163–168.

Schattner, A. (2020). The essence of humanistic medicine. *QJM: An International Journal of Medicine*, 113(1), 3–4.

Şafak, G. N. (2017). Nurettin Topçu'nun düşünce-sinde kâinat ve şehir meseleleri. II. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı içinde (26–28 Ekim 2017, Kütahya).

Şimşek, İ. (2017). Nurettin Topçu felsefesinde özgürlük düşüncesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1376–1384.

Topçu, N. (2012). *İrâdenin Davası, Devlet ve Demokrasi*. Dergâh Yayınları. (Orijinal eser basım tarihi 1968).

Topçu, N. (2022a). *İsyan Ahlakı* (26. Baskı). Dergâh Yayınları. (Orijinal eser basım tarihi 1934).

Topçu, N. (2022b). *Ahlak Nizamı* (14. Baskı). Dergâh Yayınları. (Orijinal eser basım tarihi 1960).

Topçu, N. (2024a). *Var Olmak* (37. Baskı). Dergâh Yayınları. (Orijinal eser basım tarihi 1965).

Topçu, N. (2024b). *Yarınki Türkiye* (24. Baskı). Dergâh Yayınları. (Orijinal eser basım tarihi 1960).

Topçu, N. (2025a). *Türkiye'nin Maarif Davası* (45. Baskı). Dergâh Yayınları. (Orijinal eser basım tarihi 1960).

Topçu, N. (2025b). *Tarih Sırasına Göre Bütün Yazıları, Cilt 1* (Haz. E. Erverdi & İ. Kara). Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2025c). *Tarih Sırasına Göre Bütün Yazıları, Cilt 2* (Haz. E. Erverdi & İ. Kara). Dergâh Yayınları.

Turan, S. (2016). Nurettin Topçu ve Modern Okulun Açmazları. C. Gündoğdu, M. Z. Işcan & M. Cengiz (Ed.), *Nurettin Topçu* içinde (s. 375–381). Atatürk Üniversitesi.

Varkey, B. (2021). *Principles of Clinical Ethics and Their Application to Practice*. *Medical Principles and Practice*, 30(1), 17–28.

World Health Organization (WHO). (2023). *The One Health approach and Key Recommendations of the Quadripartite*.

World Medical Association (WMA). (2022). *WMA International Code of Medical Ethics*.

Yerlikaya, T. (2016). Teknolojik modernlik eleştirisi: Nurettin Topçu örneği ve mukayeseli bir inceleme. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 4, 61–91.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK). (2020). *Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı* (UÇEP 2020).